

FILOZOF – İKTİSATÇI
Terence W. Hutchison

Ahmed Güner Sayar

ÖTÜKEN

Terence Wilmot Hutchison
(13.VIII.1912- 5.X.2007)

100. *Doğum Yılı Münasebetiyle*
Terence Hutchison'ın
Aziz Hatırasına

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	11
Eseri Takdim Ederken.....	13
I- Giriş.....	29
II- Terence ve Ailesi	37
III- Cambridge’de İktisat Öğrencisi.....	45
IV- Cambridge’den LSE’ye	78
V- Bonn Üniversitesi’nde Okutman.....	98
VI- Irak ve Hindistan’da.....	149
VII- İngiltere’ye Dönüş ve Ertesi	164
VIII- LSE. Yılları (1947-1956)	171
IX- Birmingham Üniversitesi’nde İktisat Profesörü.....	191
X- Emeklilik ve Sonrası.....	214
XI- Bir Âlimin Ölümü	229
EK: I - T.W.Hutchison Bibliografyası.....	241
EK: II - T.W.Hutchison’ın Elyazısı.....	259
EK: III - T.W.Hutchison’dan A.G.Sayar’a Mektuplar.....	261
Kaynakça.....	263
İsim Dizini	278

KISALTMALAR

AEHR	:	The Australian Economic History Review
AEJ	:	Atlantic Economic Journal
AER	:	The American Economic Review
AHR	:	The American Historical Review
BJPS	:	The British Journal for Philosophical Sciences
BNLQ	:	Banca Nazionale del Lavoro Quarterly
CPE	:	Contributions to Political Economy
CamR	:	Cambridge Review
CR	:	Critical Review
EA	:	Economic Affairs
EB	:	Encyclopaedia Britannica
EHR.	:	Economic History Review
EHsR	:	The English Historical Review
EJ	:	The Economic Journal
EJHET	:	The European Journal of the History of Economic Thought
ER	:	The Economic Record
ERHET	:	The European Review of the History of Economic Thought
HER	:	History of Economic Review
HESB.	:	History of Economics Society Bulletin
HETN.	:	History of Economic Thought Newsletter
HOPE	:	History of Political Economy
IEA	:	Institutte of Economic Affairs
IER	:	The Indian Economic Review
IESS	:	International Encyclopedia of Social Sciences
İÜİFM	:	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İÜSBFD	:	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
JEH	:	The Journal of Economic History
JEI	:	Journal of Economic Issues
JEL	:	Journal of Economic Literature
JEM	:	Journal of Economic Methodology
JES	:	Journal of Economic Studies
JITE	:	Journal of Institutional and Theoretical Economics
JLE	:	Journal of Law and Economics
JPE	:	Journal of Political Economy
JPKE	:	Journal of Post Keynesian Economics
JRSS	:	Journal of the Royal Statistical Society
LSE	:	London School of Economics

MSESS	:	The Manchester School of Economic and Social Studies
PBA	:	Proceedings of the British Academy
PI	:	Public Interest
PR	:	Philosophical Review
PSQ	:	Political Science Quarterly
PSS	:	The Philosophy of Social Sciences
QJE	:	Quarterly Journal of Economics
RE	:	Revue Economique
RHETM	:	Research in the History of Economic Thought and Methodology
RES	:	Review of Economic Studies
RPE	:	Revista di Politica Economica
RSE	:	Review of Social Economics
SEJ	:	Southern Economic Journal
SR	:	Social Research
SoR	:	Sociological Review
SS	:	Science and Society
SSSQ	:	Southwestern Social Science Quarterly
TLS.	:	The Times Literary Supplement
TWH.	:	Terence Wilmot Hutchison
VS	:	Victorian Studies
WEJ.	:	Western Economic Journal
ZFN.	:	Zeitschrift für Nationalökonomie
ZGS	:	Zeitschrift für die Gesamte Staatwissenschaft

ESERİ TAKDİM EDERKEN

I

Rahmetli Ömer Celâl Sarc hocamız iktisatçılığa açılan yolun başında bulunanların yaşadıkları iç çelişkiyi şu sözlerle anlatmıştı:

“... İktisat tahsiline başlayan her genç, ilk adımda karşılaştığı ve kendi başına kavramağa henüz muktedir olmadığı çetin meseleler önünde, muayyen bir sisteme dayanmak ihtiyacını duyacak ve ekseriya hocalarından birinin görüşlerine bağlanmak isteyecektir.”¹

Sarc'ı bu tesbitlerde bulunmaya iten somut sebep, onun 1920'lerin başında, Berlin Üniversitesi'nde iktisat okurken, “muayyen bir sisteme dayanmak”tan çok, “hocalarından birinin görüşlerine bağlanmak” ihtiyacını duymasıdır. Bu hâl, onu daha sonra hocası ünlü iktisat tarihçisi Werner Sombart'la fikrî bir bağ kurmaya, hatta onun nezaretinde doktora tezi hazırlamaya itmiştir. Onun sözleriyle Sombart:

“... Diyebilirim ki, dinlediğim ilk dersi, beni onun ilmî rehberliği altında çalışmak kararına sevketmiştir.”²

İktisat okumaya başlayan hemen her talebe gibi ben de, kurgulanmış teorileri doğru kabullenmekten öte, bunların çatışmasının yarattığı sıkıntıyı pek duymadan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki öğrencilik günlerimi sürdürdüm. Gerçi o yıllar, 1964-1968 arası, Fakülte'de bir kenarda toplanmış masûm talebe hareketleri, iktisadî bir sistem değişikliğini dile getirmekteydi. Tribünden sahaya bakan bir seyirci misali, oynanan oyunu değerlendirmenin ötesinde kaldım. Fakülte'de sevdiğim hocalarım vardı,

¹ Ö. C. Sarc, ‘Werner Sombart’, *iÜİFM.*, cilt III, (1941-1942), sf. 60.

² *Ibid.*,

ama ne onların düşüncelerinin takipçisi, ne de bir iktisadî sistemin müfrit bir taraftarı olmam gibi şahsi bir meselem yoktu.

Hayat nehrim, o tarihten sonra, İngiltere’de Birmingham Üniversitesi’nde aktı. Orada yüksek lisans tahsilimi sürdürürken, Profesör Terence Wilmot Hutchison’ın [bundan böyle TWH.] öğrencisi oldum. Kendisinin vermekte olduğu iktisadî düşünce tarihi derslerine katıldım, ayrıca benim ‘supervisor’ım olduğu için onun nezaretinde bir yüksek lisans tezi hazırladım. Yukarıda Ö. C. Sarc’tan aktardığım satırlar benim TWH.’dan elde ettiğim ilk intiba ile örtüşüyordu. Bir büyük iktisat bilgininin öğrencisi olmuştum.

Gerçekten de, kafası inceden inceye planlanmış, sıradışı, muhteşem bir iktisat ustası, akl-ı küll ve akl-ı selim sahibi bir insandan, dogmatizme saptanmadan, etkilenmemek imkansızdı. Akademik bir dürüstlük içerisinde verdiği derslerini, hususi sohbetlerimizde iktisadın büyük isimlerini bir iki fırça darbesiyle ters yüz etmesini unutamıyorum. Kaleme aldığı eserlerinde sergilediği eleştirel aklı ustalıklı kullanması, polemik gücü, hatta ana dili İngilizce’yi konuşurken ve yazarken sergilediği literer güç karşısında büyülenişimden o gün bugün kırk yıl geride kaldı. Eleştirel aklın güdümünde doğruyu, iktisat için yalnızca bilimsel doğruyu ararken sahibi olduğu ahlâkî yüceliği, ancak sübjektif kürenin peygamberlerinde ya da azizlerinde bulabilirsiniz. Oysa onun, dışa vurduğu kadarıyla, o taraklarda hiç bezi yoktu. Keskin ve sert uslubuyla giriştiği polemiklerdeki dilini ve kalemini iktisat biliminin ona sunduğu pozitif kapsama alanın dar sınırları içerisinde kalarak bilimsel bilginin daha uzak köşelerine ışık salması, doğruyu göstermesi ile gerçek bilim adamını bilenleri bilmeyenlerden, ideolojik saplantılarını pozitif iktisat arayışının üstünde tutanlardan, iktisat politika kurucularını tacir ve soytarılarından ayırt etmesiyle de pek sevilmedi. Engin bir iktisadî düşünce tarihi bilgisine, sağlam ve sağlıklı bir metod anlayışına sahipti. Yukarıda ifade etmeye çalıştığım gibi, nice şöhretin makyajla kazanılmış parıltılarını söndürürken, iktisat bilgisi adına, onların düştüğü metafizik tuzaklara işaret ediyordu.

TWH.’ın nezaretinde tez çalışmalarım sürerken, bir taraftan da Hocam’ı anlamanın gayreti içindeydim. Risale ve kitaplarını topluyor, çeşitli dergilerdeki ulaşamadığım makale ve kitap tahlil yazılarının fotokopilerini temine çalışıyordum. Pek nadir de olsa, *The Times* gazetesinin yayıncısına gönderdiği mektupları şahsi arşivime kazandırıyordum. İlk ağızda, onun matematiği iktisatta manasız ve mantıksız denklemler yığını haline getirenlere karşı durduğunu biliyoruz. Bunun en somut örneklerinden biri, Profesör M. Morishima’nın 1970 Ekiminde Birmingham Üniversitesi, Muirhead Tower’da verdiği bir konferansta, bu bağlamda sorduğu sorularla, muhatabını nasıl zor duruma soktuğunun bizzat şahidi olmuştum. Öte yandan, Avusturya

Okulu'na, Keynesçilere ve Marxistlere karşı da esaslı bir savaşın içindeydi. Ancak, gene de bu büyük iktisat filozofunun fikri koordinatlarını Birmingham'daki talebelik günlerinde yakalayamadım.

Türkiye'ye dönüş günlerinin yaklaştığı bir zamanda, kendisine tesadüfen Londra'da rastladım. Lord Kahn'ın bir konferansı için Birmingham'dan geldiğini söyledi ve beni Türkiye'ye dönmeden önce Birmingham'a davet etti. Bu, onunla son yüzyüze görüşmemiz oldu. Bu veda ziyaretinde, birkaç cümle içerisinde de olsa, Jevons'ın düşüncesine olan yakınlığını dile getirdi.³ İngiltere'de, yıl 1974 sonları, enflasyonun % 30'lara tırmanışı karşısında yaşadığı tedirginlikten sıyrılıp⁴ şunları söyledi: "İşleri çok kötüye gidecek olan bir ülkeye, Türkiye'ye dönüyorsun. Mektuplaşmayı ihmal etme!"

Türkiye'ye dönüşümle birlikte, İ. Ü. İktisat Fakültesi'nde rahmetli Sabri F. Ülgener'in asistanı oldum. 1975 sonrası itibariyle, ülkemde hakikaten TWH.'ın dediği gibi, işler sadece iktisadî düzlemde kötüye gitmedi, siyasal hayat bir karmaşanın içine yuvarlandı, iktisadî ve siyasî istikrar altüst oldu. 1975-1980 arası zaman diliminde yaşanan olayların, onu haklı çıkaracak bir şekilde tecelli etmesi karşısında, şaşkınlığımı giderecek herhangi bir bilgi verisine de ulaşamadım. Bu kehaneti, aklımda daima çözemediğim bir düğüm olarak, o günlerden bugüne gelmiştir. Öte taraftan, Neoklasik ustalar arasından Jevons'a olan temayülünü araştırmak ise benim ev ödevim olmaydı.

Ne var ki, kendime tahmil ettiğim bu ev ödevini ihmal etmesem bile, nokta-zamandan akan-zamana geçerek, Osmanlı iktisat dünyasının çağdaşlaşmasını konu edinen bir çalışma üzerinde yoğunlaşmam, olması gereken mektuplaşmalarımızı bile sekteye uğrattı. Osmanlı tarihine açılmak, Osmanlı-Türk insanının zihniyet dünyası ile yoğrulmak beni, istemesem de, TWH.'dan uzaklaştırdı. Onun bir metodolojist olarak, akademik çabasında iktisat teorisinin şekillenmesini pozitif esaslar üzerine oturtmak endişesi ağır bastığından, 1930'ların başından, hiç olmadı 1975'lere değin, iktisadî zihniyet araştırmalarına pek sıcak baktığı söylenemezdi. A historic bir boyut içerisinde, iktisat normunu oluşturacak pozitif unsurların sentetik öneriler olması gerçeği üzerinde durduğundan, alışıl gelmiş Robbinsian a priori anlayışı saf dışı bırakmanın savaşını kırk yıldır vermekteydi.

Hâlbuki bu iki hocam, TWH. ve Sabri F. Ülgener, iktisadî olguları kuşatmada a historic - historic; izah (explanation) ve anlama (verstehen), insan-madde ve insan-insan ilişki bağlamlarında birbirlerine zıt düşen yöntem

³ Bu tarihten birkaç sene sonra, W.S. Jevons için şunları yazacaktı: " Ondokuzuncu yüzyılın ve bütün politik iktisat tarihinin en büyük düşünürlerinden biri" ["Review of R.D.C. Black (ed.), Papers and Correspondance of William Stanley Jevons', *HETN.*, no. 29, (1982), sf. 27].

⁴ Cf. TWH., 'Review of R.Middleton, Charlatans or Saviors', *ER.*, vol. 76, (2000), sf. 315.

anlayış ve arayışı içinde bulunsalar dahi, onlar, aslında, benim nazarımda yapışık ayrıydılar. Bu yapışık ayrılık, başka yönlerde de tecelli etmişti. Önce, zaman olarak, her ikisi de aynı kuşağa mensuptular. S. F. Ülgener 1911, TWH. ise 1912 doğumluydular. Zemindeki farklılık, Türkiye ve İngiltere, onları farklı kurumsal iklimlerde soluklanmalarını sağlamıştı. Ülgener'in içinde yetiştiği vasatı *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener* (1998) kitabımda incelemiştim. TWH.'la alakalı bu çalışmamızda ise, adeta iğneyle kuyu kazar misali, onun içinde yetiştiği entelektüel dünyayı, 1930'ların Cambridge'inden hareketle, dile getirmeye bu çalışmamızda gayret ettik. Görünen o ki, bu iki mühim iktisatçının 'vasat'larındaki ayrılıklar kadar buluşmalar, yaklaşmalar bazen teferruatta bile olsa örtüşmeler ortaya çıkmaktaydı. Ancak, yapışık ayrıların birbirlerine yaklaşan hareketleri içinde, TWH.'ın entelektüel çabası daha büyüktür. S. F. Ülgener, aile ortamında çok şeyin kendisini zahmetsizce beklediğini görmüştü. Kişisel gayretleriyle Almanca öğrendi. Hitler'den kaçan Alman hocaların İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde önce Ülgener'in hocaları olması, sonra da Ülgener'in onlara asistanlık etmesi, aslında, evde zahmetsizce kavuştuğu sübjektif bilgi dünyasını, bu defa, üniversiter hayatta objektif bilgi dünyasının verilerine uzanmadaki zahmetsizlikle tamamlıyordu. S. F. Ülgener, elbette gayretliydi, çalışkandı. Ancak, hiçbir vakit çile dolu akademik bir hicrete çıkmadı. Halbuki, TWH. öyle mi? İktisat metodolojisinde zoru başarmak için Almanya'ya hicret etti. Hem de, Alman hocalar Hitler'den kaçarken, o totaliter bir rejimin içine adeta koşuyordu. Katlandığı sıkıntının gerisinde saf bilim aşkı olduğundan şüphe duyulmamalıdır. TWH., gayretli ve çalışkandı. Her şeyi tırnaklarını kanatırcasına elde ediyordu. S.F. Ülgener, sükûnet içerisindeydi, düzenli geliri olan akademik bir hayatın mensubuydu. TWH.'ın ise, hergün harbe sürüklenen bir ülkede, akıbeti meçhul bir çalışmanın içine çekilmişti. Buna rağmen, çetin ve zahmetli yolu 26 yaşında mühim bir eserle tamamladı. 1938 yılı sonbaharında çıkan kitabı, ona çok erken yaşta şöhret getirdi. Ama, siyasal konjonktür ve İngiltere'deki işsizlik, onu bir gurbet ülkesinden ötekine savurdu. Ülgener ise, ülkesinde, bir çınar ağacının serinliğinde, asûde bir akademik hayatın içinde, tam onbeş yıl süren zihniyet çalışmalarını 1951'de çıkan kitabıyla taçlandırdı. Ülgener'in 40 yaşında çıkan kitabı, ona da hak ettiği şöhreti yıllar sonra getirdi.

Her iki usta da farklı kültürel iklimlerin ürünüydüler. TWH., söz gelimi, iktisat bilgisinin Adam Smith öncesi köklerini büyük bir vukûfla gün ışığına çekerken, İskoç aydınlanmasının temsilcilerinin eserlerinin satırları arasında gıpta edilecek bir bilgi birikimi ile dolaşırdı. Bir düşünce tarihçisi olarak, objektif bilginin iktisatla alakalı sahasının pozitif sınırları üzerinde çalışırken, insanoğlunun bilgi birikiminin kapsama alanının tesbitine ciddi katkı

larda bulunuyordu. TWH.'ın sübjektif bilgi küresine ilişkin meselesi sadece kişiye özel alanla sınırlıydı.. Halbuki S. F. Ülgener, bize ait bir hayatı etki ve itaati altında tutmuş iktisat zihniyetini araştırırken, Ankaravî İsmail Resuhî Efendi ile İsmail Hakkı Bursavî'nin Mesnevî şerhlerinden, adeta imbiikten süzercesine, elde ettiği bilgilerle sahasında adeta tek kalmıştır.⁵

S. F. Ülgener için yaptığım çalışma kitaplaştıktan sonra, TWH.'a yöneldim. Yıl, 2000 Mayıs, kesintiye uğrayan mektuplaşma ağını yeniden tesis ederek o tarihte 88 yaşındaki bu iktisat bilginini yapacağım çalışmadan haberdar ettim. Sorular ve cevaplarla örülü mektuplaşmalarımız iki yıl sürdü. Kısmen de olsa, onun karanlıklar içinde kalan hayatı bu mektuplarda birçok noktaya verdiği cevaplarla gün ışığına çekilmiş oldu. 2003 başı itibariyle, mektuplaşmalarımız kesildi. 90 yaşını tamamlamıştı. Artık, çok yorgun ve yüklü kafası, sorularıma vereceği cevaplarla, fizikî baskının kurbanı olarak, yanlışlıklara sebebiyet verebilirdi. Yazışmalarımızın özür dolu kesilmesinin ardındaki gerçek, yaşlı birinin buna ayak uyduramayacağıydı.

TWH.'la ilgili bu kitap çalışmamız iki cilt halinde planlandı. İlk ciltte, hayat hikayesi ve entelektüel mayalanmasının geçtiği mecranın ortaya konulması esas alınmıştır. Ancak çalışmamız, pek açıktır ki, kusurlarla örüldür. Bunun da temel nedeni, onun aile ağacı ve hayat hikâyesine ilişkin bilgi verilerinden cidden mahrum oluşumuzdur. Belki bir istisnası, onun kaleminden çıkmış hayat hikâyesine ilişkin akademik yazılarına saçılmış, nadir de olsa, bazı kırıntıların varlığıdır. Bunları toplamaya özen gösterdik. 2000 yılında yayınladığı *On the Methodology of Economics and the Formalist Revolution* başlıklı seçme makalelerini içeren kitap çalışmasının 'giriş' bölümünün ilk alt-başlığı olan 'Autobiographical Forward'da entellektüel hayatına dair bazı bilgiler bulunmaktadır.⁶ Ayrıca, onun 'insan' tarafını yansıtacak anı – anektot tarzındaki bilgi kırıntılarının çok uzağında kaldığımız da bir gerçektir. Zira, 'insan' TWH.'a dair söyleyebileceğim dişe dokunur bir şey bulunmamaktadır. Sadece, akademik hayatta bir ömür boyu sergilediği tutarlı, dengeli duruşu, bilim ve meslek ahlâkına gösterdiği dikkat ve ihtimam, bir in-

⁵ İki hocamın bazen ayrıntıya ilişkin noktalarda birleştiklerini de gördüm. İlk nokta: Sabri Ülgener'le bir sohbetle "Schumpeter'in 1932'de Almanya'dan Amerika'ya gittiğini, bu gidişin ardında Hitler'den kaçış payının olup olmadığını sormuştum. Hocam da 'kendî rızasıyla Amerika'ya gitmişti. Hatta, onun rejimine sıcak baktığını bile söyleyebilirim' demişti" [A.G. Sayar, *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri Ülgener*, (İstanbul, 1998), sf., 98, dn. 3]. TWH. da, bir kitap tahlil yazısında, aynı meseleyi bu açıdan kurcalamıştı [cf. 'Review of J.A. Schumpeter, Aufsätze zur Wirtschaftspolitik', *JITE.*, vol. 143, (1987), sf. 231-232]. B. Semmel ise, bir yazısında, Schumpeter'in Nazi taraftarlığını gün ışığına çekmiştir [cf. 'Schumpeter's Curious Politics', *PI.*, no.106, (1992), sf. 3-17]. Bir diğer nokta: G. Haberler'in S.F. Ülgener'le yürüttüğü dirsek teması, TWH. da ömür boyu destek olmuştur.

⁶ (Cheltenham, 2000), sf. 1-3.

san olarak onu, dışardan içeriye girmeden, kuşatılmasını mümkün kılan en sağlam köprüdür. Bu durum, yakın akademik dostlarının kaleminden dökülen bölük pörçük anılarca da doğrulanmaktadır. Öğrencilerinde yakaladığı araştırma heyecanını sahiplenmesini, onları teşvik ederek kaynaklar sunup önerilerinin keskinleşmesine yardımcı oluşunun yakından şahidi oldum. Onun nezaretinde master tezimin hazırlıkları sürerken, David Hume’ın tüketim konusundaki fikirlerini konuşuyorduk. “Siz araştırıp yazacaksınız, biz de öğreneceğiz” demesi karşısında yaşadıklarım beni iktisadi düşünce tarihinin sadık bir öğrencisi yapmıştır. Aslında, onun akademik kimliğini tezyin eden ahlâkını pek az akademisyende gördüm. Davranışlarında mündemiç olan bu prüten ahlâk, hiç de İslâm mutasavvıflarında görülen ahlâk anlayışından neş’et etmemesine rağmen, onlarla örtüşüyordu. Sahibi olduğu bilim ahlâkı uygulamaya konulacak bir modeldi. Böylesi bir model olunması yönünde, ne bir imâ, ne de bir ihsası olmuştur. Tam aksine, davranışlarından dışarıya boca ettiği polemikçi tavrı, entellektüel soytarılağa karşı verdiği savaş, çıkardan irak, sadece bilim ve meslek ahlâkının yere düşmemesi için verdiği kavga, onun insan olarak çizilebilecek portresi için yeterli bilgi verileri olmaktadır.

TWH.’a yakın olanların ortaya koyduğu sınırlı tesbitler ise, dışarıya, kendine mahsus subjektif alana ilişkin herhangi bir bilgiyi sızdırmayan bu yüce iktisat bilgininin insanî kimliğine dair, bir nebze de olsa, nufûz etmemize imkan vermektedir. Yakın akademik dostlarından Profesör A.W. Coats, onu ‘hoş’, ‘sıkıntıyı giderici’ ‘mütevazi’ ve ‘sıkı [bir] danışman’ olarak tavsif ederken, entellektüel ahlâksızlığa karşı duruşunu da “açık sözlü, ifşa edici” olarak tanımlamaktadır.⁷ R. Backhouse, onu ‘mütevazi’ bulurken⁸, D.Collard da onun “vakûr, nazik” ve “medeni” olduğuna işaret ediyor.⁹ D.N.Winch’in bu bağlamdaki tesbitleri de diğerleriyle yer yer örtüşmektedir. Winch’e göre TWH., “kibar, mütevazi, hatta münzevi bir şahsiyettir.”¹⁰

Kaldı ki, yukarıda eksikliklerinin altını çizdiğimiz bilgi verilerine sahip olmamız halinde bile, gene de bir Türk öğrencinin bir İngiliz hocasını yazması durumunda eksikler ortadan kaldırılamayacak, çizilmesi gereken portre denemesi yarımyamalıklıktan kurtulamayacaktır. Aynı duyguları paylaşmamak, müşterek bir zevk-i selim küresinde buluşmamak ve aynı ruhanî iklim içinde soluklanmamak, ya da sübjektif âlemin ustalarını bölüşmemek, elbette buna tarihin millî ve maddi sürüklenişinin zeminde oluştur-

⁷ A.W. Coats, ‘In Celebration of Terence Hutchison’s 90th Birthday’, *HETN.*, no. 70, (2003), sf. 3

⁸ R. Backhouse, ‘Terence Hutchison: A Few Words of Appreciation’, *ibid.*, sf. 4.

⁹ D. Collard, ‘Terence Hutchison’, *ibid.*, sf. 4.

¹⁰ D. Winch, ‘Homage to Terence Hutchison in his 91st Year’, *ibid.*, (2003), sf. 10.

duğu değer yargılarının örtüşmemesini de ilave edecek olursak, kusurların izale edilemeyeceği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Kısaca, cetlerimizin ortak olmayışı, hem kalb-i selimde, hem de zevk-i selimde müşterek bir paydanın ortaya konulamaması, ilk cildin tatminkâr olmayan entelektüel havasını belirlemiştir. Bir biyografik çalışma, onu canlı ve diri kılacak sübjektif bilgi verilerinin zenginliğiyle orantılıdır. TWH.'ın cennetine girmek gibi bir rüçhaniyetim olmadı, olamazdı da! Sözü vardı bu noktada, okuyucuya Roy Harrod'un 1951'de çıkan o enfes J. M. Keynes biyografisini hatırlatmak isterim. Aradan geçen yarım yüzyıldan fazla zaman diliminde, Keynes üzerine yapılan biyografik çalışmaların Harrod'un eseri yanında ne kadar kuru ve cansız kaldığını söylemeye gerek bile yoktur.

Çalışmamızın ikinci cildinde söyleneceklerin tamamı ve özü, objektif alanın bilgi verileriyle örülü olacağından, 'insan' TWH., yerini 'bilgin' TWH.'la yer değiştirecektir. Elbette bu kısımda yazılanlar, eleştiriye, bilimsel bilgi oklarına açıktır; dolayısıyla, hataların yazara ait olduğunu, netice itibariyle de tashihe muhtaç olacağını söylemeye bile gerek yoktur. İlk cilt, ikincisini de içinden çıkaracağı daha geniş bir alan olan 'rölativist' yaklaşımı içerecektir. İkinci kısım, 'absolutist' yaklaşımla akl-ı selim küresinin TWH.'ının iktisadî bilgi birikimine yaptığı katkıları gözler önüne sermeyi hedeflenmektedir.

Dikkate değer bir iktisat filozofu üzerine yaptığımız bu çalışma, ilk aşamada, hem çağdaş Türk iktisat düşüncesinin temsilcilerine bir metodoloji ustasını, hem de Joseph A. Schumpeter ve Jacob Viner'in ölümlerinden sonra adeta onların iktisadî düşünce yazınında bıraktığı boşluğu dolduran mühim bir düşünce tarihçisini tanıştırmayı amaçlamaktadır. Oysa TWH., sadece mühim bir metodolojist ve iktisadî düşünce tarihçisi değildi. İktisat politikalarının uygulamadaki izlerini pozitif iktisat adesesinden izleyen yaman bir polemisttir, aynı zamanda. Bu açıdan bakılacak olursa, onunla kurulacak tanışıklığın iktisat politikası kurmuş, ya da iktisat politikaları üzerinde tek-lifsizce ve yer yer sorumsuzca kalem oynatmış, nice iktisatçının şişirilmiş şöhretlerini berhava edeceğini, onun İngiltere'de, 1946-1966 arasında, iktisatçı - iktisat politikaları kurucuları örneğine dayanarak, söyleyebiliriz. TWH., kapsama alanı dar olsa bile, sentetik önerilere dayanarak kurulan iktisat politikalarının meyvalı olabileceğine inanıyordu. Zira, o iktisatçıya güven ve mesleğe iade-i itibarın sağlanmasını, pozitif iktisat - normatif iktisat arasındaki sağlıklı hudut çizgisine bağlı bir 'norm'un inşasında görüyordu. Uygulama öncesinde, bizatihi 'norm'u oluşturan bu bölünmenin kendi içerisinde bir uyumu vermesi ile kurgulamanın bir tahmin kuvvetinin olacağını, dolayısıyla 'norm'un reel karşısında güçlü kılacığının bilincindeydi. Bu haliyle, meslekî çalışmalarını ahlâka dönüştürüyordu. 'Meslekî çalış-

malar ahlâka dönüſür' diyen Bacon ne kadar haklıdır! TWH., iktisat biliminin pozitif unsurlarını günüſğına çıkaracak ölçüt için bir ömür verdi. İktisadi doktrin tarihine ilişkin olarak, büyük ustaların yazılarından en ihmâl edilmişlere, hatta unutulmuşlarına kadar çalışmalarında yer vererek hakkın teslimi ve yerini bulması için çok çalıştı. İktisat teorisinde dengenin açıklanmasında 'kaidenin pozitif esasları' üzerinde durdu. Güçlü olgular dünyasının yanlış kurgulanmış Klasik iktisat normunu 1929 dünya kriziyle yerinden etmesiyle birlikte, mevcut karmaſa ortamdan sıyrılabilmek için kurgulanmış normların da, bilimsel çizgiye oturtulamadığını gösterdi. Dolayısıyla, onun 'iktisat' için yaptığı her ſey, hocalığı, konferansçılığı, kitap, makale ve tahlil yazılarında sergilediğı gıpta edilecek âlimliğı ve bilim ahlâkı, onun hayatıyla özdeſtir. Bu gayretlerine ilk örnek olarak, iktisat teorisinin ſekillenmesinde, henüz yirmi yaſ çizgisini sürdürürken, bilim felsefesine yöneliſini gösterebiliriz. 1930'lardaki iktisatçıların hemen hemen tamamı, pek haklı olarak, işsizlik sorununa yönelmişken, o anayolun dışında bir yol arayışının içine çekilmişti. Pratik düşünce ile teoriyi ele almamış, fakat kurgulanacak teorisinin amprik bir temel üzerine inſasının zaruretini görmüſtü. Eğer, teorisinin teorileſmesi meselesi çözülemeyecek ise, tam istihdam arayışları da yanlış kurgulanmanın kurbanı olacaktı. Nitekim, öyle oldu! 1930'ların başında, entellektüel mayalanmasını metot çalışmalarına çevirmiş olmasında, önemli dürtü Cambridge'den hocası Joan Robinson'dan geldi. Zaman akarken, bu hocasının da sağlıklı bir metod arayışı için yaptığı haklı eleſtirileri içeren 1932 risalesini bir kenara bıraktığını, mega-trend metafizik sellere kapılarak, insanlara hürriyetle eſitliğı birlikte sunan ütopyalara doğru yelken açtığını gördü. Joan Robinson'a yönelik eleſtirilerini yaparken, bilimsel objektiflikten kıl payı sapmıyordu.

TWH.'ın akademik ömrü uzun sürdü. Takriben 70 yıla ulaşmış akademik bir ömrü, gıpta edilecek bir ſekilde dolu dolu yaşadı. Pozitif iktisadın hâkim olduğı alandan metafizik - a priori unsurların ayıklanmasına yönelik bir savaſ verdi. Dolayısıyla, *bu savaſı* pozitif - normatif ayrımında sürdüren bu büyük iktisat filozofunun çalışmalarının ölkemizde bilinmesinin, Türk iktisatçıları için, meslek ahlâkının tamamlanmasında katkı sağlayacağını zannediyorum. İktisat teorisinin teorik ſekillenmesinin a posteriori temelde ıskalanmasının, Türkiye'de, 1960 - 1980 arasında, nelere mal olduğunu biliyoruz.¹¹ Kaldı ki, sağlıklı *a historik* zeminin varlığına teslim olmadan, historik - anlamacı alan içerisinde, ileri sürölen iktisadî önerilerin, testten geçme diye bir meselelerinin olmayışı karşısında, iktisadî ideolojiler bağlamındaki analitik önerilerin, faſist veya komünist bir iktisatçı tarafından

¹¹ Bu hususta bk. A. G. Sayar, 'Vefatının 20. Yılında Sabri F. Ülgener', *Piyasa*, no. 6-7, (2003), sf. 125.

ileri sürülmüş olmasının bilimsel hiçbir değeri yoktur. Benzer şekilde, iktisadî rasyonelliğin yaptırım gücüne kulakları tıkayıp, iktisadî korumacılık veya liberalizm yönünde pupa yelken fikir kurucularının ürettikleri politikaların da metafizik tuzaklardan arındırılması gerektiği, özellikle, iktisadî liberalizmin pozitif iktisatla kurması gereken bağlantı da TWH.'ın düşüncesini teslim almış mühim konular arasındaydı.

Türkiyemiz açısından, iktisadî korumacılıkta ısrar edenlerle, gözü kapalı iktisadî liberalizme geçenlerden çoğunun – ya da bir kısmının - yakın mâzilerinde şaibeli a priori iktisat politikaları ve sistemleriyle meşbû oldukları muhakkaktır. Fikrî bir kuluçka dönemini yaşamadan, dünün komünist - faşist düşünce taraftarlarının fikri dünyalarını kurumsal dünyanın unsurları çekip çevirirken, âni bir rota değişikliği ile, sınırsız liberalizme - a priori liberalizm'e - doğru çark etmelerinde âmil güç, onların farklı çıkar çevreleri ile kurdukları ruhî olmayan ilişkileridir. Burada dikkatlerden uzak düşen, ya da ihmal edilen, Türkiye'nin somut - tarihî sürüklenişinin, bilhassa yakın mâzisininin, bir çırpıda metafizik bir iki fırça darbesiyle, inkâr edilmesidir. İktisadî liberalizm - devlet ilişkileri bağlamında, devletin servislerinin hafife alınması gerçeği TWH.'ın fikirlerini sahne gerisinden öne çıkartmaya bizi zorlamaktadır. Tabiatıyla, iktisadî liberalleşme olmaksızın, kültürel ve siyasi liberalizmin topluma ve kurumsal dünyaya taşınması, Türkiye gerçeğinde anarşiye can suyu olacaktır. Hutchisonian (ya da Hayekian) liberalizm, temelde bireysel iktisadî boyutu kuşatan set ve engellerin, bu arada devlet ve dinî kurum baskısının kaldırılmasını da amaçlar. Dolayısıyla bu çalışmamızın tamamlanmasıyla, TWH.'ı anlatırken, liberalizmi tehdit eden subjektif eğilimleri de gün ışığına çekilecektir.

II

Ahmed Hamdi Tanpınar'dan okumuştum: “Bir sanatkârın en güzel seneleri, müstakbel eserin heyecanını kendine taşıdığı, onun sancılarını çektiği seneler” olduğunu söyler, Tanpınar. Onun bu haklı tevcihini, bu çalışmanın başlangıcından kitaplaşma aşamasına kadar, muhtelif vesilelerle yaşadığımı itiraf etmeliyim. Daha ilk ağızda, TWH.'ın zor, hatta imkânsız denilebilecek hayat hikâyesine dair en hurda bilgi kırıntılarına ulaşırken, yaşadığım heyecanı unutamam. Sancıları, önce yaşı 90'a ulaşmış bir bilgeden gelecek mektupları beklerken çektim. Birer manevi haz olarak bu yaşadıklarım, beni bu büyük usta ile, bilhassa 2000-2002 yılları arasındaki mektuplaşmalarımız, adeta aramızdaki maddî mesafeyi sıfırladı. Bu sancuları, pek haklı olarak, eseri kaleme alırken zihni kurgulamanın verdiği sıkıntılar takip etti. Eldeki malzeme ile kurgulanan normda yer yer boşluklar, daha çok, hayat hikâye-

sini kaleme alırken ortaya çıktı ve ifadelendirme gücümü zaafa uğrattı. Yeterli bilgi verilerinin olmayışı, mevcut olanların da kişisel hafıza kayıtlarına saplanıp kalması, ellerimi iki yana düşürüyordu. Bu eserin bana tahmil ettiği fikri baskının altında ezilmemek için, bölümler arasında sürekli dolanmak kaçınılmaz oluyordu. Çeşitli atıf kayıtları arasında, birinden ötekine geçerken, sorunlar ve tespitler karşısında makul ve müspet olanın takipçisi olmak, ya da işin kolayına iltifat etmemek, sorunlardan bazen birini aşım, hemen yanı başında çözülemeyecek gibi gelen bir diğere düğümün sebep olduğu sıkıntının açıklayıcı bir izahı vardır: Usta bir İngiliz iktisatçısını rölativist çerçeve içerisinde değerlendirirken bunu üstlenenin bir Türk olması! Zihnim bu eksende yol alırken, ülkemizde ikamet eden ve ne yaptığımı bilen bir İngiliz arkadaşın söyledikleri benim için beklenmedik bir ikrâm oldu. Şöyle diyordu bu yabancı dost: “Hiçbir İngiliz, bir diğere hayatını sizin gösterdiğiniz dikkat ve titizlikle kaleme almaz. Aralarındaki rekabet buna engeldir.” Ben kimseyle yarışmıyordum ki! Kutsal bir gönülle, bir talebenin hocasına ödemeyi borç bildiği bir vefa duygusuyla kaleme sarılmışım. Şükran borcu, geçmiş yılların tozlarla ördüğü hafıza kayıtlarını canlandırıyor, bir mesuliyet şuru doğuyordu. Bir hocanın talebesi üzerindeki tesirini objektif bilgi küresine sızmış subjektif izlerin aydınlığında rahatlıkla görebiliyorum. Bir ‘münevver’ olan hoca, aslında, bir ‘nur’ ile karanlığı yaran kimseydi. Hocalarım arasında, tahsisi olarak, bu ‘nur’u aktaranlar vardı. Profesör A. Süheyl Ünver ve Profesör Sabri F. Ülgener böyle kâmil insanlardı. Onlar gönülleriyle akıllarını birleştirmişlerdi. Tereddüt etmeden bu isimlere TWH.’ı da katabilirim.

Tahdis-i nimet ederektan söylemeliyim ki, TWH.’a beni meclup kılan, ona kendisinin dahi kabullenmeyeceği mistik bir bağ ile bağlanmanın ardındaki gerçek öğrencisi olmamadır. Bu hâlimi, hoca - talebe bağını birkaç aziz dostla paylaşabilirdim. Fakat, onun iktisat metodolojisine kazandırdığı çehre - metafiziğe muarızlığına rağmen - ‘var-olan’ın anlaşılmasına çok büyük bir katkı olduğundan, bilgi projeksiyonlarından gelen güçlü ışık, ‘var-olan’ın açıklanmasında söz sahibi metafizik bölgeyi daha yakın bir şekilde anlamamıza da hizmet ediyordu.

III

Ünlü iktisatçılardan bazılarının hayat hikâyelerini kaleme almaları, bunun yanında mektuplaşmaları, söyleşiler ile biyografik eserler, hiç şüphesiz, ‘rölativist’ çerçeve içerisinde kalaraktan, bu iktisatçıların ‘absolutist’ alana, iktisat bilgi birikimine olan katkılarının, dışarıdan içeriye, kuşatılmasının vazgeçilmez kaynaklarıdır. Bu kaynaklara, diğere yazarların anı - anekdot tar-

zında kaleme aldıkları yazılar içerisinde dağılmış bilgi kırıntıları da dahil edilmelidir. Bütün bu bilgi verilerine uzanmak, aslında, ‘rölativist’ çerçeveden alınacak hızla, söz konusu iktisatçının teorik katkısının kavranmasında, teoriye açılan yolun iktisatçının kafasında nasıl billurlaştığına, hipotezden tezin deneylenebilirlik aşamasına varıncaya kadar, geçirdiği istihalelerin anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Demek oluyor ki, iktisatçıların kaleminden çıkmış (oto)-biyografik eserler, mektuplar- söyleşiler ağı, aslında, iktisadî analiz tarihinde postulalardan sentetik önerilere kadar zor ve zahmetli yolun günışığına kavuşturulmasına yardımcı olacaktır. Bu bakış açısı, iktisadî düşünce tarihinin yazılmasında, pek haklı olarak, ‘absolutist’ çerçevenin dışına taşılmasını gerektiren bir diğer bakış açısıyla çelişecektir. Zira, düşünce tarihinin inşasında tarihi açılım, iktisadî analizi, “tarihi istidratlarla ya da biyografik renklendirmelerle keyiflenmeyi sınırlandırmayı”¹² zorunlu kılması gayet doğaldır. Buna mukabil, sağlıklı ve tutarlı bir iktisadî düşünce tarihinin yazılabilmesinde biyografik bilgi kaynaklarına, tarihi istidratlara, iktisatçının entelektüel portresini veren yüz çizgilerine ulaşılmasının da iktisadî analizinin kuşatılmasını daha tutarlı ve sağlıklı kılacağından da şüphelenmiyoruz.¹³

Görülen odur ki, TWH.’ın fikri mayalanmasının esaslı bir tesbitinin yapılabilmesi için rölativist yaklaşıma ihtiyaç vardır. Onun yazılarında absolutist çizgi sürdürülürken, rölativist alana girebilecek bilgi kırıntılarına, biliçli bir tercih sonucu, yer verilmemiştir. Dolayısıyla, mektuplaşmalarımızda, ailesine ait malumatın kurcalanmış oluşunu ilk ağızda yadırgamıştı. Keith Tribe ile söyleşideki sınırlı bilgiler ve Robin N. Ghosh’un nekroloji yazısı hariç tutulacak olursa, onun kimseye aktarmadığı, kimsenin de üzerine gitmediği bilgilerin bu çalışmamız için takipçisi oldum. TWH. da, maksadımı bir parça şaşkınlıkla karşılamasına rağmen, yardımlarını esirgememiş, sorularımı cevapsız bırakmamıştı. Böylelikle, onun entellektüel hikayesinin karanlıkta kalmış bazı köşelerinin aydınlatılmasının, az da olsa, imkân dâhiline girdiğini söyleyebiliriz. Gene de TWH., subjektif eğilimlere sapmıyor, kendi hayatını bilinen akademik çizginin ötesine taşırmamaya aşırı özen gösteriyordu. Buna mukabil, J.A. Schumpeter gibi ünlü bir iktisatçı söz konusu olduğunda, onun entellektüel hayatının her safhasına uzanmak istiyor, en hurda

¹² M. Blaug, *Economic Theory in Retrospect*, (London, 1980), sf. VII.

¹³ İktisadî düşünce tarihi açısından ‘absolutist’ ve ‘rölativist’ kavramlarının taşıdığı önem ve bunların çatışması için bk. R. D. C. Black, *Economic Fashions*, (Belfast, 1963), sf. 3. Bu bağlamda, W. Jaffé, ‘Biography and Economic Analysis’ [*WEJ.*, (June, 1965), sf. 223-232] başlıklı yazısında, bu iddiayı, L. Walras örneğine dayanarak somutlaştırmaktadır. Söz konusu çatışma veya uyum için ayrıca bk., L.E. Hill, ‘Reflections on the Absolutist and Relativist Approaches to the History of Economics’, *HESB.*, vol.7/2, (1986), sf. 29-32.

bir bilginin uzattığı ışıkla Schumpeter'i daha iyi tanıyabilmenin gayreti içine çekiliyordu¹⁴. Doğrusu bu gayrete değerd. Zira o, "muhteşem Joseph Schumpeter"di, "olağanüstü insan"¹⁵ ve "bir usta [idi]".¹⁶ Öte yandan, J.A. Schumpeter için duyduklarını, büyük bir ihtimalle, Jacop Viner için de söyleyecektir.¹⁷ Hâl bu olunca, "uslûb'ul beyan aynıyle insandır" sözü neden onun için de geçerli olmasın ki?

TWH.'ın 20. yüzyıl iktisat metodoloji tarihindeki mühim konumunu ve katkılarını onun teknik yazılarıyla anlayabiliyoruz. Ancak, hangi sebep, hatta hangi bilimsel dürtü Cambridge'deki öğrencilik günlerinde yöntemle ilgili meselelere karşı hassasiyetini bileyledi, hangi temas ve tetkikleri bu alâkasını daha da keskinleştirdi? Bu sorulara tutarlı ve tatminkâr cevapların verilmesi onun entelektüel mayalanmasının önemli durak noktalarının günışığına çekilmesiyle mümkün olacaktır. Dolayısıyla, bu çalışmamızın ilk kısmı, eksikliklerine rağmen, TWH.'ın iktisadî bilgi stoğuna olan katkılarına ulaşmak için onu daha geniş bir alan içerisinde kuşatmayı amaçlamaktadır.

TWH., da 2000 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide otobiyografik bir çalışmanın lüzumunu şu sözlerle dile getirmiştir:

"...Şayet hayat hikâyemi kaleme alırsam, bu - nasıl ve niçin düşünmeye ulaştım, ne yaptım ve şüphesiz onun haklı çıkarılması hususlarında - bir çeşit inançların müdafaasını (defensive apologia) içerecektir."¹⁸

Bu şartlı beyanını bozmadı ve hayat hikâyesini kaleme almadı. Esasen, bu beyanını dile getirdiği zaman yaşı da epey ilerlemişti. Netekim, bu sözlerden bir müddet sonra, bu bağlamda Türk öğrencisine şunları yazmıştı:

"...Benim eserlerime ve bana gösterdiğin aşırı alâkanın gururumu okşadığını hissediyorum. Ancak, ben buna değer miyim diye şüphe ediyorum."¹⁹

Akademik bir dervişin bu içten itirafına ne demeliyiz? 20. yüzyılın bu mühim iktisat metodolojisti ve iktisadî düşünce tarihçisi, yorulma bilmez

¹⁴ Cf. TWH., *op.cit.*, (1987), sf. 351.

¹⁵ *Ibid.*,

¹⁶ TWH., 'Review of F.Perroux, La Pensée Economique de Joseph Schumpeter: Les Dynamiques du Capitalisme', *Economica*, vol. 33, (1966), sf. 480.

¹⁷ "İktisadi düşünce tarihine, özellikle uluslararası ticaret alanında ustalığı ve Adam Smith düşüncesini anlamada Viner'in katkısı mükemmeldir. Bu tarihi kavrayış, 1950'ler ve 1960'lardaki yazılarına Klasik ve çağdaş iktisat teorisi kuruculuğunda güçlü bir şekilde onun keskin ve ayırdedici metodolojik eleştirisi ile birleşmiştir" [TWH., 'Review of R.Sally, Classical Liberalism and International Order', *EJ.*, vol. 111, (2001), sf. F159].

¹⁸ J. Hart, 'A Conversation with Terence Hutchison', *JEM.*, vol. 9, (2002), sf. 375.

¹⁹ TWH.'dan A. G. Sayar'a 21.XII.2001 tarihli mektup.

araştırmacı, aslında iktisat biliminin pozitif alanının çapına aldırılmadan, pozitif temele dayanmaksızın tahminde bulunan nice ünlü iktisatçının acımasız düşmanı idi.²⁰ Dolayısıyla, Onun fikirleri üzerine çalışmak, hiç şüphe yok ki, bilim ahlâkının iktisatçı açısından taşıdığı önemin büyüklüğünü de ortaya koyacaktır.

TWH. üzerine yapılacak biyografik bir çalışma için yol gösterici metinlere, kısmen de olsa, sahibiz. Önce, Profesör A. W. Coats'un çalışmalarını şükranla anmalıyız. Bunlardan ilki onun 1981 yılına *'History of Economics Society'*de TWH.'a dair sunduğu tebliğidir.²¹ Coats, bu tebliğini daha da genişleterek bir makaleye dönüştürmüştür: *'T. W. Hutchison as a Historian of Economics'*²². Buna, gene Coats'un yayınlanmasına önyak olduğu TWH. için hazırlanan anı kitabını (festschrift) *Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honour of T. W. Hutchison*²³'ı da ilave etmek gerekiyor.

Coats'un iktisatçıların düşünce dünyasına TWH.'ı takdiminden onbeş yıl sonra, gerçek manada, bu defa onun dilinden biyografik malumatlarla örülü söyleşiyi 1995 ve 1996 yıllarında Keith Tribe gerçekleştirdi.²⁴ Bu söyleşiyi, 2000 yılında, John Hart'ın yaptığı bir başka söyleşi izledi.²⁵ Tribe ve Hart söyleşilerini takiben, TWH.'la olan mektuplaşmaları onun entelektüel tarihine ilişkin birçok noktanın, tekrarlara rağmen, sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır. Elbette, bunlara yayınlanmamış olsalar bile, onun Hart ve Ghosh ile yazışmalarını da katmak gerekir. Tribe ile Hart'ın söyleşileri yayınlandı. TWH.'ın mektuplaşmaları, şimdilik, günışığına çıkmayı beklemektedir.²⁶ Bu mektuplaşmalar, iki açıdan tahsisi bir öneme sahiptir. Önce Tribe

²⁰ "İktisatçılar arasında küstah ve haksız iddia ya da gösterişe kapılanların huysuz eleştirmeni" [D.P. O'Brien, 'Terence Wilmot Hutchison, 1912-2007', *PBA.*, vol. 161, (2009), sf. 179].

²¹ Bu tebliğin özeti için bk. A. W. Coats, 'T.W. Hutchison as a Historian of Economics', *HESB.*, vol. III /1, (1981), sf. 16.

²² Bk. A. W. Coats, 'T. W. Hutchison as a Historian of Economics', W. J. Samuels (ed.), *Research in the History of Economic Thought and Methodology: The Craft of the Historian of Economic Thought*, (Greenwich, 1983), sf. 187-207.

²³ A. W. Coats, 'Half a Century of Methodological Controversy in Economics: As Reflected in the Writings of T. W. Hutchison', A. W. Coats (ed.), *Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honor of T. W. Hutchison*, (Greenwich, 1983, A), sf. 1-42. A. W. Coats bu esere bir giriş yazısı da kaleme almıştır [cf., *ibid.*, sf. IX-XII].

²⁴ Bk. K. Tribe (ed.), *Economic Careers: Economics and Economists in Britain 1930-1970*, (London, 1997), sf. 126-139.

²⁵ J. Hart, *op.cit.*, (2002), sf. 359-375. John Hart, aslında, TWH.'la gerçekleştirdiği bu söyleşinin tamamını *An Afternoon with Terence Hutchison* (2000) başlığı altında tesbit etmiştir. Biz bu çalışmamızda, bu söyleşisinin yayınlanan ve yayınlanmayan kısımlarından birlikte istifade ettik. Yayınlanmamış haliyle yaptığı bu söyleşiyi istifademe sunan J. Hart'a teşekkür ederim.

²⁶ TWH. arşivinin bir kısmı, bu arada mektupları, 2003 yazında Birmingham Üniversitesi Main Library, The Special Collection Department'a teslim edildi [P. Basset'ten A. G. Sayar'a

- Hart söyleşilerinde hiç, ya da pek az yer bulan aile çevresine ilişkin noktalara mektuplaşmalarda yer verilmiştir. Benzer şekilde, gene bu söyleşilerde yer bulmayan bazı entelektüel etkileşimler, mesela, Felix Kaufmann'la ilişkisinin günışığına çıkarılmasında bu yazışmalar dikkate değer bilgileri içermektedir. İkinci olarak, bilhassa J. Hart, R.H. Ghosh ve A.G. Sayar ile gerçekleşen muhaberatının onun, pek az bilinen 2000-2002 arasındaki entelektüel faaliyetlerine mühim ışıklar salacağı inancındayım. TWH. bu yıllarda tam bir içe çekilme içerisinde olduğundan yazabilmenin getirdiği güçlükleri dile getirmiş ve yazışmalar onun arzusu ile kesilmiştir. 90'ı aşan yaşı, doğal olarak, bu entelektüel köprüyü kapatmıştır.

Hiç şüphesiz, 1980 sonrasında, TWH.'ın hayat hikâyesine ve iktisatçılığına ilişkin değerlendirmeler de biyografisinin yazılmasına katkısı olan yazılardır.²⁷ Bütün bunlardan mahrum kalsaydık, bu büyük iktisatçının 1930'ların başlarında Cambridge'de iktisat okurken başlayan entelektüel mayalanması ile iktisatçı kariyerinin arka bahçesinde dolaşmak imkânından mahrum kalacaktık.

IV

Bu eserin kitaplaşmasına kadar geçen uzun ince, hassas ve kırılğan yolda yardımsız, desteksiz tek başına yol alınamayacağı muhakkaktı. Dolayısıyla, borçlu olduğum teşekkürün ifadesinde aslan payı TWH.'a verilmelidir. Böyle bir çalışmamdan haberdar olması, beni yüreklendirmesi, yardımlarını coşkuyla yerine getirmesinden hâsıl olan borcu ben nasıl ödeyebilirim? Yaşı 90'a yaklaşan yorgun ve aşırı yüklü bir büyük beyni, bazen ağır sorularıyla zorladığım bir gerçektir. Yardım coşkusu, onun yorgun maddi bedeninin önüne çıkmasaydı mektuplaşmalarımıza damgasını vuran ruh halini neyle açıklayabilirdik? Hatta bir defasında, onun da arzusu üzerine yazdığım bir bölümü, "Cambridge'de İktisat Öğrencisi"nin Türkçe metnini yollamıştım. Cevabî mektubunda şunlar yazılı idi:

"...Senin Cambridge'e ilişkin bölümünde dolaşırken sadece insanların isimlerini, yerleri ve kitapları tanıyabildim, heyhat ki bundan öte bir kelimesini bile anlayamadım ama büyülendim."²⁸

16.XII.2003 tarihli mektup].

²⁷ Bu cümleden olarak görebildiğimiz bazı kaynakları zikredelim: M. Blaug, 'Hutchison, Terence Wilmot', J. Eatwell (et. al.), *New Palgrave Dictionary of Economics*, II, (London, 1987), sf. 703; H. Beaud - G. Dostalaer (yay.), *Economic Thought Since Keynes: A History and Dictionary of Major Economists*, (Hants, 1995), sf. 278-280; *Who is Who 2002*, (London, 2002), sf. 1078.

²⁸ TWH.'dan A. G. Sayar'a 26.IV.2001 tarihli mektup.

TWH.'dan gelen bu satırlar beni yüreklendirmiş, bu büyük ustaya olan ruhî rabıtamı içeriden dışarıya çekerek somutlaştırmıştır. Aziz Hocam'a yardımları, teşvikleri ve yaşadığı ve yaşattığı coşku için müteşekkirim.

TWH.', İktisatçılar arasında en uzun soluklu yazarlar arasındadır. 1935'de başlayan yazı hayatı, sadece II. Dünya Harbi sürerken bir kaç yıl akamete uğramış, 1947 sonrasında itibaren de kesintisiz 55 yıl kalemi elinden bırakmamıştır.²⁹

V

TWH.'a dair bu çalışmamızın yayınlanmasıyla, Süheyl Ünver'le başlayan ve Sabri Ülgener'le devam eden hocalarıma olan minnet ve vefa borcunu ödemeye çalıştığım proje de tamamına ulaşmış oluyor. Bu üç hocamın ömür boyu ürettiklerinin özü, akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim arasında var olan tutarlı bağların inşasıdır. TWH. de ise sadece akl-ı selimin ulaştığı seviyeyi sergilemeye çalıştık.

Bu çalışmanın nihaî şekli almasında teşekkür borçlu olduğum zevata gelince: Bir filozof iktisatçının entellektüel portresine ilişkin bu çalışmamız gerçekten de dişe dokunur bir zaman aralığında ortaya çıktı. Dolayısıyla, yıllara açılan bu çalışmaya katkıda bulunmuş, şimdiden bunu unutmuş nice akademik dostun hepsine teşekkür edememenin sıkıntısını yaşıyorum. Şükran boçlu olduğum isimler arasında Dr. Ertuğrul Kızılkaya bu çalışmanın ilk kısmın neredeyse tamamını bilgisayar ortamına aktardı. Sinan Ciddi ve Fatma Okur, TWH.'ın ulaşamadığım bazı makalelerini İngiltere'den temin ettiler. Öte yandan, Keith Tribe'le yazışmalarımız, bazı noktaların aydınlığa çıkmasında yararlı oldu. Birmingham Üniversitesi Main Library'de görevli P. Passett de TWH. arşivinde bulunan, 1930'lı yıllardaki yazışmalarının bazılarının fotokopilerini istifademe sundu. Kendilerine teşekkür ederim. TWH.'ın kerimesi Erica Filby'ye, babasının son günleri ile vefatını bildiren mektupları için müteşekkirim. Benzer şekilde, oğlu Robert Hutchison'a da teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Dr. Özgün Burak Kaymakçı ile TWH.'ın bilhassa metodolojist kimliği üzerine yaptığım sohbetler de yararlı oldu. Yurt dışından TWH.'ın kaleminden çıkmış uzanamayacağım kaynakları

²⁹ 19. yüzyılda, 1804-1858 yılları arasında, R. Torrens 54 yıl, 20. yüzyılda da F.A. Hayek 1924-1988 zaman aralığında tam 64 yıl kesintisiz iktisat üzerine yazılar kaleme aldılar. TWH.'ın sözleriyle: "Hayek'in 64 yıllık (1924-1988) zaman aralığı, iktisatta kalem oynatan herhangi bir üst düzey yazarın kazandığı en uzun zaman olarak görülmektedir" [*Uses and Abuses of Economics*, (London, 1994), sf. 232, dn.2] demesine rağmen, kendi konumunu o tarihte pek göremezdi. Ancak, onun yazı hayatı ise, 70 yıla ulaşmıştır. Bu bağlamda yapılan bir değerlendirme için bk. R.C.D. Black, *op.cit.*, (2003), sf. 7.

istifademe sunduğu için kendisine ayrıca teşekkür ederim. İsmail Köksal'ın kitapla ilgili bazı önerileri oldu. Köksal'a göre, dipnotlar kendi içerisinde dikkate değerdi. Bazıları ana-metne alınmalı, ya da okuyucunun dikkatinden kaçmaması için puntoda vurgu yapılmalı idi. Ancak, ben olduğu gibi bırakma yoluna gittim. Köksal'a gösterdiği hassasiyet için teşekkür ederim. Akademik dostlarımdan Dr. İlyas Sözen'e, TWH.'la alakalı her bilgiyi teklifsizce istifademe sunduğu için, Dr. Volkan Öngel'e de metin üzerinde getirdiği tashihler için teşekkür etmek isterim. Nihayet, kitabın yayınlanmasını üstlenen Ötüken yayınevi yöneticilerine, Ertuğrul Alpay ile dikkatli okuyuşu ile gözden kaçan hatalarımı tashih etmeme imkân veren Erol Kılınç'a şükranlarımı sunarım.

Göztepe,
4. V. 2012